FİHRİST:

- **Hutbetu'l Hâce ..... (s.1-2)**
- **Tefvîz ehlinin Rab azze ve celle'nin sıfatları hakkındaki mezhebinin batıl oluşu..... (s.2-3)**
- **Ehl-i Sünnetten bâzılarının "tefvîz" lafzını kullanması (s.3-4)**
- **Müfevvizanın sözünün bozukluğuna ve sapıklığına dair delillerin zikri (s.4-5-6)**
- **FASL: Selefin sıfat naslarını tefsir etmekten men etmesinin mânası (s.7-8-9-10)**
- **FASL: Selefin mânayı NEFYETMEK hakkındaki sözlerinde kastedilen (s.10-11)**
- **FASL: Mufavvizânın Allah'ın isim ve sıfatları müteşabihtir ve bunun manasını Allah'tan başkası bilmez sözlerinin batıl oluşu (s. 11-12-13)**
- **FASL: Allah'tan başkası onun tevilini bilmez ayetindeki vakf (durma) meselesi (s. 14-15-16)**
- **Müellifin sözleri burda bitti SON SÖZ (17)**

HUTBETU'L HÂCE :

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ،
وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا.

مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ.

وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ،
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ﷺ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ.
(آل عمران: 102)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ،
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا، وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً،
وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ، إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا.
(النساء: 1)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا،
يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ، وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ،
وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا.
(الأحزاب: 70–71)

أَمَّا بَعْدُ:

فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ،
وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ،
وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا،
وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ،
وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ،
وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

"Hamd Allah'adır. O'nu över, O'ndan yardım diler ve O'ndan bağışlanma dileriz.

Kötülüklerimizden ve yaptığımız kötü işlerden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz, Allah'ın saptırdığı kimseyi de kimse hidayete erdiremez."

"Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, O birdir ve ortağı yoktur. Şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve elçisidir ﷺ."

“Ey iman edenler! Allah’a hakkıyla takva üzere karşı gelin ve yalnız Müslüman olarak ölün.”
(Âl-i İmrân, 102)

“Ey insanlar! Kendinizi, sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve onlardan birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden sakının. Allah’a ve akrabalık bağlarına karşı takva sahibi olun. Şüphesiz Allah, üzerinizde gözetleyicidir.”
(En-Nisâ, 1)

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve doğru söz söyleyin.
O, işlerinizde sizi ıslah eder ve günahlarınızı bağışlar.
Kim Allah’a ve Resulüne itaat ederse, büyük bir kurtuluşa ermiştir.”
(El-Ahzâb, 70–71)

“Bundan sonra:

En doğru söz Allah’ın kitabıdır.
En güzel yol Muhammed ﷺ’in yoludur.En kötü işler, sonradan uydurulan şeylerdir.Her uydurulan şey bid’attır,Her bid’at sapkınlıktır, Her sapkınlık da cehennemdedir.”

TEFVİZ EHLİNİN RAB AZZE VE CELLE'NİN SIFATLARI HAKKINDAKİ MEZHEBİNİN BÂTIL OLUŞU;

1 – Bid‘at Ehline Göre Tefvîz

(Tefvîz:) Lafzı zahirine hamletmek; onunla kastedilen manayı açıklamaya hiç girmemek; bilakis manasını Allah Teâlâ’ya havale etmek ve “Allah muradını en iyi bilendir” denilmesidir.

[(el-Nizâmü’l-Ferîd bi-Tahkîk Cevhereti’t-Tevhîd, s. 128); (Mezhebu Ehli’t-Tefvîz, s. 152)]

Bunlar, techîl ehli olan kimselerdir. Şöyle derler:

“Sıfatlara dair lafızların manaları akledilmez. Allah ve Resûlü’nün onlarla neyi murad ettiğini bilmiyoruz. Ancak onları lafız olarak okuruz, manalarını bilmeyiz. Onların bir te’vili olduğunu biliriz; fakat bu te’vili Allah’tan başkası bilmez. Onlar bizim nezdimizde, ‘,’ كهيعص حم“, ve ‘عسق’ gibidir.”

[(Meryem: 1), (Şûrâ: 1–2), (A‘râf: 1)]

“Bunlardan bize geleni olduğu gibi kabul ederiz; onda temsil ve teşbih olduğuna inanmayız. Manasını bilmeyiz, te’vil edenleri inkâr ederiz ve ilmini Allah’a havale ederiz.”

[(es-Savâʿıḳu'l-Mursela, 2/432)]

Bid'at Ehli Kelâmcılarına Göre Tefvîz, Şu Şeyleri Topluca İfade Eder:

Sıfatlar hakkında gelen nasların zahirinin murad edilmediği. Bu nasların manasının bizim açımızdan meçhul olduğu; dolayısıyla imanın, onların delalet ettiği manaya inanmak değil, yalnızca gelen lafızları kabul etmekten ibaret olduğu.

Müfevviza'nın Mezheplerini Dayandırdıkları AsıllarMüfevviza, bâtıl mezheplerini iki asıl üzerine bina etmiştir:Bu nasların müteşâbih olduğu.Müteşâbihin, te'vili bulunan ve bu te'vili ancak Allah Teâlâ'nın bildiği şeyler olduğu.

(es-Savâʿıḳu'l-Mursela, İbn Kayyım, 2/423)

EHL-İ SÜNNET'TEN BÂZILARININ "TEFVÎZ" LAFZINI KULLANMASI :

Ehl-i Sünnet'ten bazıları "tefvîz" lafzını kullanır ve bununla şu manayı kastederler:

Sıfatın keyfiyetini Allah Teâlâ'ya havale etmek; zira onun hakikatini ancak Allah Teâlâ bilir. Bunun örneği, Berbehârî'nin Şerhu's-Sünne'de (s. 50), sıfat hadislerini zikrettikten sonra söylediği şu sözdür:

"Sana düşen teslim olmak, tasdik etmek ve tefvîz etmektir; bunlardan hiçbirini hevânla tefsir etme..."

Buna benzer şekilde Teymî'nin el-Ḥücce fî Beyâni'l-Maḥacce adlı eserindeki sözü de vardır. (2/435)

Tefvîzin Selef Mezhebine Nispet Edilmesi
Müteahhir Eş'arîlerin birçoğu, sıfat naslarının manalarını tefvîz etmenin, faziletli üç neslin Selef'inin mezhebi olduğunu iddia etmiştir.
Onların bazı sözleri ileride nakledilecek; bu iddiaya reddiye yapılacak ve bu nispetin salih Selef'e iftira olduğu, gelecek bölümlerde açıklanacaktır.

Müfevviza Mezhebinin Hakikati
Bil ki, sıfat naslarının manalarını tefvîz edenlerin mezhebinin hakikati şudur:
Rabbi, kemal sıfatlarından ve celâl niteliklerinden ta'til etmektir.
Zira tefvîz, sıfatların ta'tilini ve nasların tahrifini içeren bâtıl te'vilin kardeşidir; ileride bu açıklanacaktır.

Müfevviz, Allah'a sıfatları ispat etmez; bilakis onları nefyeder. Çünkü o şöyle der:

"Sıfat naslarının zahiri murad değildir."
Bu sebeple şunları nefyeder:ulûv, istivâ, nüzûl, iki el, gazap, rıza ve benzeri sıfatları.

Ve şöyle der:

“Naslar bunlara delalet etmez; bunlar onlardan murad edilmemiştir. Murad edilen şey ise bilinmemektedir.”
Böylece müfevviz, farkına varmadan bu yönden ta‘tîle düşmüş; aynı şekilde Allah’ın sıfatları hakkında cehalete ve Selef’i cehaletle itham etmeye düşmüştür.

(el-Mâturîdiyye ve Tevhîdu’l-Esmâ ve’s-Sıfât’taki Tutumları, 2/196)

Ben derim ki:

Müfevviza’nın sözünün bozukluğu ve ondan doğan bâtıl sonuçlar pek çoktur; Allah Teâlâ’nın kendisini sünnete uymaya muvaffak kıldığı kimselere bunlar gizli değildir.

MÜFEVVİZA’NIN SÖZÜNÜN BOZUKLUĞUNA VE SAPIKLIĞINA DAİR DELİLLERİN ZİKRİ

Müfevviza’nın Sözünün Bozukluğuna ve Sapıklığına Dair Delillerin Zikri
Ehl-i Sünnet’in, ehl-i tefvîzin mezhebini reddetme hususunda birçok hüccet ve delili vardır; bu delillerle onların mezhebinin bâtıl olduğunu açıklamışlardır. Bunların en meşhurlarından biri şudur:
Birinci delil:

Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat, ehl-i tefvîz ve techîlin mezhebinin bâtıl ve fasit olduğunu açıklamak için; Allah Teâlâ’ya sıfatın ispat edildiği ve bu sıfatlara açık ve hissedilebilir şekilde işaret edilen hadisler ve salih Selef’ten gelen eserlerle istidlal etmiştir. Bu, Allah Teâlâ’nın sıfatının hakikatinin ispatı içindir; teşbih ve temsil maksadıyla değildir — Allah bundan münezzehtir. Ayrıca bu, Allah Teâlâ’nın kelâmının apaçık Arap diliyle olduğunu beyan etmek içindir. Buna delalet eden hadisler daha önce zikredilmiş ve tahriçleri yapılmıştır (s. 95, 97). Bunlardan bazıları şunlardır:

Abdullah b. Mes‘ûd’dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: “Ahbardan bir haham, Resûlullah ﷺ’e geldi ve dedi ki: ‘Ey Muhammed! Biz Allah’ın gökleri bir parmak üzerinde, yerleri bir parmak üzerinde, ağaçları bir parmak üzerinde, suyu ve toprağı bir parmak üzerinde, diğer bütün mahlûkatı da bir parmak üzerinde tuttuğunu buluyoruz. Sonra şöyle buyurur: Ben Melik’im.’” Bunun üzerine Nebî ﷺ, hahamın sözünü tasdik edercesine, azı dişleri görünecek şekilde güldü.

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel –Allah onlara rahmet etsin– es-Sünne adlı eserinde (489) şöyle demiştir:

“Babam bana dedi ki: Yahyâ b. Sa‘îd el-Kattân parmaklarıyla işaret ederdi. Babam da bana, onun parmağıyla nasıl işaret ettiğini gösterdi; bir parmağını bir parmağının üzerine koyarak, sonuncusuna varıncaya kadar yaptı.

”Ebû Hureyre’den rivayet edildiğine göre, Allah Teâlâ’nın şu ayeti hakkında:

Meal: “Şüphesiz Allah, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitendir, görendir.”
şöyle demiştir:

“Resûlullah ﷺ’i gördüm; başparmağını kulağına, ona bitişik olan parmağını da gözüne koyuyordu.”Ebû Hureyre şöyle dedi:
“Resûlullah ﷺ’i, bu ayeti okurken iki parmağını koyarken gördüm.”

Hadisin râvilerinden biri olan İbn Yûnus şöyle dedi: el-Mukri’ dedi ki:

“Yani: Allah işitendir, görendir; yani Allah’ın işitmesi ve görmesi vardır.”
Ebû Dâvûd (4728) bunu sahih bir isnadla rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûd –Allah ona rahmet etsin– şöyle dedi: “Bu, Cehmiyye’ye bir reddiyedir.”

Ben derim ki:

Bu, Allah Teâlâ’nın sıfatlarının hakikatini ispat etmeyen müfevvizlere de bir reddiyedir. Abdullah b. Ömer’den –Allah ondan razı olsun– rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Resûlullah ﷺ’i minber üzerinde şöyle buyururken işittim: “Cebbâr, göklerini ve yerini eliyle tutar.” Sonra eliyle kavradı; onu sıkıp açmaya başladı. Ardından şöyle buyurdu: “Ben Cebbâr’ım. Nerede cebbarlar? Nerede kibirlenenler?”

Râvi dedi ki: Resûlullah ﷺ sağa ve sola doğru sallanıyordu; öyle ki minberin alt kısmından hareket ettiğini gördüm. Hatta kendi kendime:
“Resûlullah ﷺ minberden düşecek mi?” diyordum.

İbn Kayyım dedi ki: “Resûlullah ﷺ onlara haber verdiğinde, sıfatı tahkik etmek için ellerini sıkıp açıyordu; ona teşbih etmek için değil. Nitekim ‘Allah işitendir, görendir’ ayetini okuduğunda da, işitme ve görme sıfatını tahkik etmek için ellerini gözlerine ve kulaklarına koymuştu. Böylece bunların hakikat olduğunu, mecaz olmadığını göstermiştir.”

(Muhtasaru’s-Savâ'ik, 3/948)

Ben derim ki:

Bunlar ve daha önce zikredilen diğerleri (s. 95), Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’in, Allah’ın sıfatlarını tefvîz edenlerin mezhebinin bâtıl olduğuna delil olarak getirdiği naslardan bazısıdır.Bu sıfatlar, Allah’ın bizi muhatap kıldığı Arap dilinde bilinen hakikatleri üzere taşınır. Daha önce (s. 99), Allah Teâlâ’ya sıfat ispatının, fiilî ve hissî işaretle birlikte gelmesinin hükmü açıklanmıştır.

İkinci delil:

Müfevviza, sıfat naslarının manasını Allah Teâlâ’dan başkasının bilmediğini iddia etmiş ve bu yalan sözü salih Selef’e nispet etmiştir.

Hâlbuki Selef'in, sıfat naslarını tefsir eden ve onların mana yönlerini açıklayan pek çok sözü vardır; bunlar, onlara iftira eden herkes için kesin bir delildir.Daha önce (s. 91), Selef'ten birçoğunun sıfat naslarına dair yaptığı tefsirler zikredilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Abdullah b. Ebî'l-Hüzeyl el-'Anzi (rahimehullah)'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:Abdullah b. Mes'ûd (radıyallahu anh)'a dedim ki:"Allah'ın, kendisini zikreden kimseye hayret ettiğine dair bir şey sana ulaştı mı?"O da şöyle dedi:"Hayır; bilakis güler."

Arş hakkında:Mücâhid (rahimehullah, ö. 103 h.), "istivâ"nın tefsirinde şöyle dedi:

"Üzerine yükseldi."

Ebû'l-Âliye (rahimehullah), "Sonra göğe yöneldi" ayetinin tefsirinde şöyle dedi:

"Yükseldi."

Hasen el-Basrî (rahimehullah, ö. 110 h.) de
bunu bu şekilde tefsir etmiştir.

Mücâhid (rahimehullah) ve İbnü'l-Mübârek (rahimehullah) istivâyı "istikrar" ile tefsir etmişlerdir.

Vâil b. Dâvûd (rahimehullah)'dan, Allah Teâlâ'nın"Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu" ayeti hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"karşıkıklı olarak, defalarca."

Rabîa b. Ebî Abdurrahman (rahimehullah) ve Mâlik b. Enes (rahimehullah),"Rahmân arş üzerine istivâ etti" ayeti hakkında şöyle demişlerdir:" Keyfiyet akılla kavranamaz, istivâ meçhul değildir. Ona iman etmek vaciptir; onun hakkında soru sormak bid'attir. Seni sapmış biri olmandan korkarım."

Muhammed b. Cerîr et-Taberî (rahimehullah), et-Tabsîr fî Me'âlimi'd-Dîn adlı eserinde (s. 20) şöyle demiştir: " Eğer bize biri 'Bunun manası hakkında ne söylüyorsun?' derse, ona şöyle denir: Bunun manası, haberin zahirinin delalet ettiği şeydir. Bizim yanımızda bu haber hakkında teslim olmak ve ona iman etmekten başka bir şey yoktur. Bu sebeple şöyle deriz: Rabbimiz Allah kıyamet günü gelir; melekler saf saf olur. Dünya semasına iner ve her gece ona nüzûl eder."

Ve (s. 17) şöyle demiştir:

"Eğer bize biri 'Kitabullah'ta ve vahyinde gelen, Resûlullah'ın getirdiği bu sıfatların manaları hakkında doğru olan görüş nedir?' derse, deriz ki:Bizce bu konuda doğru olan görüş şudur: Teşbihi nefyederek, bu sıfatların hakikatlerini ispat ederiz. Nitekim Yüce Allah 'O'nun benzeri hiçbir şey yoktur; O işitendir, görendir' buyurmuştur."Ayrıca bakınız: (s. 85)

"Ehl-i Sünnet'in sıfatları ispat etme ve geldikleri gibi geçirme yönteminden örnekler." Yakında bununla ilgili daha fazla açıklama gelecektir.

FASL; SELEFİN SIFAT NASLARINI TEFSİR ETMEKTEN MEN ETMESİNİN MÂNASI:

Selef'ten bazılarından, sıfat naslarını tefsir etmeyi yasakladıklarına dair rivayetler gelmiştir.Buna örnek olarak, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (rahimehullah)'ın, sıfat hadisleri hakkında kendisine soru sorulduğunda söylediği şu söz zikredilir:
"Bu tefsir edilmez; biz bunu tefsir eden herhangi bir kimseyi de işitmedik."
Buna benzer başka sözler de vardır; nitekim üçüncü bahiste zikredilmiştir. Bunu fırsat bilen, müfevvizeden olan tecehîl ehli ve diğer hevâ ehli kimseler, imamların sözlerinden müteşâbih olanları fitne çıkarmak ve onları te'vil etmek maksadıyla takip ettiler.
Bunun üzerine, salih Selef'in sıfat naslarının manalarını tefvîz ettiklerini, bu manaları bilmediklerini ve sıfat nasları hakkında konuşmayı yasakladıklarını iddia ettiler.
Bu nispetin salih Selef hakkında bâtıl olduğu ve onların bundan beri oldukları gizli değildir; nitekim bunun bir kısmı daha önce açıklanmıştır. Selef'ten bazılarından, sıfat naslarını tefsir etmeye temas etmemeye dair rivayet edilen sözlere gelince:

Bu sözler, onların mücmel ifadeleridir.
Bunları açıklayan ve beyan eden ise, Allah Teâlâ'nın sıfatlarının manalarının hakikatini ispat etmeye dair, onlardan mütevatir ve yaygın şekilde nakledilen diğer sözleridir.
Bu sebeple Ehl-i Sünnet'ten muhakkik âlimler (rahimehumullah), Selef'ten gelen bu mücmel sözleri, onların açık ve beyan edici sözleri üzerine hamletmişlerdir. Buna göre, sıfat naslarını tefsir etmeyi yasaklamaya dair Selef'ten rivayet edilen bu naslar iki manaya hamledilir:

Selef'in, sıfat naslarını tefsir etmeyi yasaklamasından murad edilen şudur:

– Sıfat naslarını, Cehmiyye'den ve onların sıfatları ta'til eden uzantılarından alınmış, sonradan ortaya çıkarılmış ve uydurulmuş yorumlarla tefsir etmek.

– Selef'in, sıfat naslarını tefsir etmeyi yasaklamasından murad edilen bir diğer husus da: Bu nasların keyfiyetini zikretmek ve onları mahlûkatın sıfatlarına benzetmektir.

Birinci mana ise şudur:
Yani Selef'in, sıfat naslarını tefsir etmeyi yasaklamasından muradın, onları Cehmiyye'nin tefsirleriyle tefsir etmek olmasıdır.

Bu, onların sözlerinde açıktır.
Buna örnek olarak, İmam Ahmed (rahimehullah)'ın, şu hadisi rivayet eden bir adama söylediği söz verilebilir:
"Rab ayağını koyar." Bunun üzerine adam şöyle dedi: "Bunun bir tefsiri vardır." Ebû Abdillah (rahimehullah) da şöyle dedi: "Ona bakın; söyledikleri Cehmiyye'nin sözleriyle aynıdır."
Bunu İbn Batta (rahimehullah), el-İbâne'de, Cehmiyye'ye reddiye bölümünde (259) rivayet etmiştir.

Yakub b. Buhtân'dan rivayet edildiğine göre:
Ebû Abdillah Ahmed b. Hanbel (rahimehullah)'e, Nebî ﷺ'in şu hadisi soruldu:
"Allah Âdem'i kendi sureti üzere yarattı."

Bunun üzerine şöyle dedi:“Bunu tefsir etme. Bizim bunu tefsir etmemiz yoktur. Hadis nasıl geldiyse öyle bırakılır.” Bu rivayet, Hallâl (rahimehullah)’ın es-Sünne adlı eserinde, Beyânu Telbîsi’l-Cehmiyye’de (6/414) nakledilmiştir. İbn Teymiyye (rahimehullah), Mecmû‘u’l-Fetâvâ’da (5/51), Ebû Ubeyd’in (rahimehullah) şu sözü hakkında yorum yaparak şöyle demiştir: “Bu tefsir edilmez; biz bunu tefsir eden bir kimseyi işitmedik.” Şöyle demiştir: “Ebû Ubeyd, dört imamdan biridir; bunlar Şâfiî, Ahmed, İshak ve Ebû Ubeyd’dir.
Fıkıh, dil ve te’vil konularındaki bilgisi, anlatılmaya ihtiyaç bırakmayacak kadar meşhurdur.
O, fitnelerin ve hevâların ortaya çıktığı bir zamanda yaşamıştır.
Ve âlimlerden hiç kimsenin bunları tefsir ettiğine ulaşmadığını haber vermiştir; yani Cehmiyye’nin tefsiriyle.” Bu, onun nezdinde, o dönemin âlimleri hakkında bir icmâ‘ naklidir.
Selef’in, bu nasların tefsirini yasaklamaktan muradının; nasları zahirinden ve hakikatinden çeviren, sonradan ortaya çıkarılmış, zemmedilmiş tefsirler olduğunu gösteren hususlardan biri de şudur:
Onlar, vaîd hadisleri hakkında da şöyle demişlerdir: “Onları geldikleri gibi bırakın, tefsir etmeyin.” Nitekim Ahmed (rahimehullah), Abdûs’a yazdığı risalede, şu hadislere dair şöyle demiştir: “‘Üç haslet vardır ki, kimde bulunursa o münafıktır’ hadisi…”
Sonra şöyle demiştir: “Bu, tehdit içindir. Biz onları geldiği gibi rivayet ederiz, tefsir etmeyiz.”
Resûlullah ﷺ’in şu sözü de buna dahildir:
“Benden sonra, birbirinizin boynuna vuran kâfirlere dönmeyin.” Bunun benzeri olarak Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “İki Müslüman kılıçlarıyla karşı karşıya geldiğinde, öldüren de öldürülen de ateştedir.”
Yine Resûlullah ﷺ’in şu sözü de bu kapsamdadır:“Müslümana sövmek fısktır; onunla savaşmak ise küfürdür.”Bu ve benzeri hadisler sahih olarak rivayet edilmiş ve muhafaza edilmiştir. Biz bu hadisleri olduğu gibi kabul ederiz. Manaları bilinmese bile, bunlar hakkında konuşulmaz, tartışmaya girilmez. Bu hadisler, geldikleri şekilden başka türlü tefsir edilmez; ancak hak ile reddedilebilecek bir yönleri varsa o da hak ile reddedilir. Bunu Lâlekâî (rahimehullâh) (1/162–164) rivayet etmiştir.

Aynı şekilde Lâlekâî (rahimehullâh), Ali b. el-Medînî’den (radıyallahu anh) de buna benzer bir rivayeti nakletmiştir (1/170).
Ben derim ki: Şüphesiz selef, yukarıda geçen tehdit (vaîd) nasslarının manalarını anlamışlardı. Onlar, bid‘at ehlinin sıfat nasslarının manalarını Allah’a havale ettiği gibi, bu nassların manalarını Allah’a havale etmemişlerdir. Aksine, bu nassları ehli hevanın –özellikle Mürcie ve Hâricîlerin– yaptığı bozuk yorumlarla açıklamayı terk etmeyi kastetmişlerdir. Allah en doğrusunu bilendir.
Müfevvıdaların, sıfat nasslarının tefsirinin terk edilmesine dair seleften nakledilen sözlerle bâtıl mezheplerine delil getirmelerinin geçersizliğini gösteren hususlardan biri de şudur:
Seleften ve Ehl-i Sünnet imamlarından birçoğu, sıfat nasslarını açıkça tefsir etmiş, onların bilinen ve anlaşılır manaları olduğunu ifade etmişlerdir. Bu manalar, lafızların zihinlere ilk anda gelen zahirlerinden çevrilmeye muhtaç değildir.
Buna örnek olarak:
Süfyân b. Uyeyne (radıyallahu anh) (198 h.) şöyle demiştir:
“Resûlullah ﷺ’ten sıfatlar, nüzûl ve rü’yet hakkında gelen bu hadisler haktır.
Onlara iman ederiz. Ancak onları, üstten (vahiy ile) bize açıklananın dışında bir şekilde tefsir etmeyiz.” Bunu İbn Mende (radıyallahu anh), et-Tevhîd adlı eserinde (897) rivayet etmiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel (radıyallahu anh) (224 h.), Abdûs Risalesi'nde şöyle demiştir: "Bir kimse hadisin tefsirini bilmiyor ve aklı ona yetmiyorsa, bu ona yeter ve bu onun için sağlam bir tutumdur. O kimseye düşen, hadise iman etmek ve ona teslim olmaktır.
Bu durum, doğru ve doğrulanmış olan Resûlullah'ın ﷺ hadisleri için geçerlidir; kaderle ilgili hadisler için de böyledir.
Aynı şekilde rü'yet (Allah'ın görülmesi) ile ilgili hadislerin tamamı da böyledir. Bu hadisler kulaklara ağır gelse, dinleyene yabancı ve zor gelse bile, kişinin üzerine düşen yalnızca onlara iman etmek ve onlardan tek bir kısmını bile reddetmemektir."

Bunu Lâlekâî (radıyallahu anh) (317) numarayla rivayet etmiştir.

Tirmizî (radıyallahu anh) (279 h.), Sünen'inde (3/51) şöyle demiştir: "

Allah Teâlâ, kitabında birden fazla yerde el, işitme ve görme sıfatlarını zikretmiştir. Cehmiyye ise bu ayetleri te'vil etmiş, onları ehli ilmin açıkladığı şekilde değil başka şekilde açıklamıştır. Onlar: 'Allah, Âdem'i eliyle yaratmadı' demişler; 'El' kelimesinin buradaki anlamı 'kuvvet'tir diye iddia etmişlerdir."

Osman ed-Dârimî (radıyallahu anh) (280 h.), en-Nakd adlı eserinde (s. 52) şöyle demiştir:

"Muârız, Cehmiyye'nin Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında inkâr ettiği hususları topluca ele aldı. Bunlar, Allah'ın kitabında ve Resûlullah'ın ﷺ eserlerinde geçen sıfatlardır. Bu sıfatlardan otuzdan fazla olanını bir araya getirip tek bir düzen içinde saydı; sonra bunların tamamını Bişr el-Merîsî'nin hükmettiği ve yorumladığı şekilde, harf harf açıklamaya kalktı. Bu açıklamalar, Allah'ın muradına da, salih fakihlerin yaptığı açıklamalara da aykırıdır. Bu görüşlerin çoğunda dayandığı tek kaynak Merîsî'dir..."

Ben derim ki:

Onun "fakihlerin te'viline aykırı" sözünden maksat, fakihlerin bu sıfatları açıklaması, yani tefsir etmesidir. Zira selef-i sâlihin sözlerinde "te'vil", bid'at ehlinin yaptığı gibi lafzı zahirinden çevirme anlamında değil; tefsir anlamında kullanılır. İşte Dârimî (radıyallahu anh), en-Nakd adlı eserinde Merîsî'ye karşı çıktığı te'vili bu anlamda reddetmiştir.
Yine aynı eserde (s. 124) şöyle demiştir:
"Eğer sen, 'el' kelimesinin Arapça'da nimet ve kuvvet anlamında da kullanıldığını iddia ediyorsan; biz sana deriz ki: Evet, bunu biliyoruz ve bu konuda senden daha cahil değiliz.

Ancak böyle bir yorumun doğru olup olmadığı, konuşanın sözünün bağlamında açıkça anlaşılır; öyle ki senin gibi birinin ayrıca açıklamasına ihtiyaç kalmaz."

Berbehârî (rahimehullah) (329 h.), Şerhu's-Sünne'de (s. 50) sıfat ayetleri ve hadislerini zikrettikten sonra şöyle demiştir:

"Bunlardan hiçbir şeyi kendi hevâna göre tefsir etme. Bu hususta iman vaciptir.
Kim bunlardan bir şeyi hevâsına göre tefsir ederse onu reddetmiş olur; o kimse Cehmî'dir."
Ubeydullah b. Muhammed b. Battah (radıyallahu anh) (387 h.),

el-İbâne es-Suğrâ'da (s. 279) şöyle demiştir: "İman; kabul etmek, tasdik etmek ve âlimlerin rivayet ettiği, Resûlullah ﷺ'den güvenilir senetlerle gelen rivayetlerin tamamını benimsemektir.

Bu rivayetler kabul edilir, onlara itiraz edilmez.
'Niçin?' ve 'Nasıl?' denmez. Akla havale edilmez, kıyaslara vurulmaz. Resûlullah ﷺ'nin açıkladığı veya ümmetin sözleri şifa ve hüccet olan âlimlerinin açıkladığı dışında, bu rivayetlere tefsir yapılmaz. Buna sıfat hadisleri ve rü'yet (Allah'ın görülmesi) hadisleri de dahildir."

(Bu husus için İbn Teymiyye (radıyallahu anh), Mecmûʿu'l-Fetâvâ 5/51'e bakınız.)

Selefin sıfat naslarını tefsir etmeyi yasaklamasından kastedilen ikinci anlam şudur: Bu yasak, sıfatların keyfiyetini anlatmak ve onları mahlûkatın sıfatlarına benzetmek anlamındadır. Buna, Ebû'l-Kâsım b. Sellâm (radıyallahu anh)'tan sıfatlar konusunda rivayet edilen şu söz şahitlik eder:
"Eğer: 'Allah ayağını nasıl koydu?' veya 'Nasıl güldü?' diye sorulursa; biz deriz ki:Bu açıklanmaz. Biz bunu tefsir etmeyiz ve bu şekilde tefsir eden kimseyi de işitmedik."
Süfyân b. Uyeyne (radıyallahu anh)'ın şu sözü de bunu açıkça ortaya koyar: "Allah'ın Kur'an'da kendisiyle vasıflandığı her şey okunur; tefsir edilmez, 'nasıl?' denmez ve 'benzeri var mıdır?' diye sorulmaz."
Dolayısıyla selefin, sıfat naslarını tefsir etmeyi yasaklaması; onların anlamını bilmedikleri veya manayı Allah'a havale ettikleri için değil,
keyfiyet sormaya ve teşbih içeren açıklamalara kapı açmamak içindir.

En doğrusunu Allah bilir.

FASL : SELEFİN MÂNÂYI NEFYETMEK HAKKINDAKİ SÖZLERİNDEN KASTEDİLEN :

Müfevvıdalar, bâtıl mezheplerine delil olarak, seleften bazılarından rivayet edilen ve sıfatların manalarını nefyeden sözleri –sözün bağlamından koparark– ileri sürerler.
İmam Ahmed b. Hanbel (radıyallahu anh)'den yapılan bir rivayette şöyle denilmiştir:
Ebû Abdullah'a, "Allah Teâlâ her gece dünya semasına iner", "Allah görülür" ve "Allah ayağını koyar" şeklinde rivayet edilen hadisler soruldu.

Bunun üzerine Ebû Abdullah şöyle dedi:

"Bunlara iman ederiz ve onları tasdik ederiz.
Onlar hakkında 'nasıl' da demeyiz, 'mana' da vermeyiz."

(Bunu Hallâl es-Sünne'de rivayet etmiştir. Ayrıca bkz. Tabakâtü'l-Hanâbile 1/143) İbn Teymiyye (rahimehullâh) bu şüpheye Mecmûʿu'l-Fetâvâ'da (17/363) şöyle cevap vermiştir:

"Sünnete nispet edilen Hanbelîler ve başkaları, 'te'vil' lafzını iki anlamda kullanmışlardır. Onlar, imamların müteşâbih naslar hakkındaki sözlerinde bulduklarına tutunmuşlardır.

Ahmed'in rivayetinde geçen 'ne nasıl deriz ne de mana veririz' sözü gibi. Bununla, 'biz bu nasların manasını bilmiyoruz' demek istediklerini zannetmişlerdir." Oysa Ahmed'in (radıyallahu anh) açık sözleri bunun aksini, başka bir yerde net şekilde ortaya koymaktadır. Ahmed, sadece Cehmiyye'nin yaptığı bâtıl te'villeri reddetmekteydi. Nitekim Kur'an'ı te'vilsiz olarak kabul edenleri övmüş;
Kur'an'ın müteşâbih ayetlerinde Zındıklar ve Cehmiyye'ye karşı reddiyeler içeren bir eser de kaleme almıştır. Allah'ın kitabını ve Resûlü'nün sözlerini, onların muradına aykırı şekilde te'vil edenlere karşı çıkmasının sebebi de budur.
Çünkü onlar, "Bu ayetin manası şudur" diyerek, Allah ve Resûlü'nün murad etmediği anlamları ileri sürmektedirler. Keyfiyet isnat edenler ise şöyle derler: "Allah'ın, Rabbi'nin sıfatlarından haber verdiği şeylerin keyfiyetini de biliyoruz."
İmam Ahmed (radıyallahu anh) her iki grubun sözünü de reddetmiştir: Hem "keyfiyetini biliyoruz" diyenlerin sözünü, hem de lafızları yerlerinden saptırıp "manası şöyledir, böyledir" diyen tahrif ehlinin sözünü reddetmiştir.

FASL: MUFAVVİDANIN ALLAHIN İSİM VE SIFATLARI MÜTEŞABİHTİR VE BUNUN MANASINI ALLAHTAN BAŞKASI BİLMEZ SÖZLERİNİN BATIL OLUŞU

Kelâm, heva ve bid'at ehlinin her fırkası, kendi mezhebine muhalif olan Kur'ân ve hadisi müteşâbih, ona uygun olanı ise muhkem kabul eder. Cehmiyye ve Mu'tezile'ye göre; Allah'ın görüleceğine, Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi olduğuna, O'nun yüzü, işitmesi, görmesi bulunduğuna, kendi nefsiyle konuştuğuna veya bunlar dışında (sıfatlara) delâlet eden her şey, onların nazarında müteşâbihtir!

"Müteşâbih" lafzını zikretmekteki maksatları şudur:

Lafzın delâlet ettiği şeye iman edilmemesi.
Bilakis ya ondan yüz çevrilmesi,
ya da lafzın delâletinden uzak başka bir manaya hamledilmesi.

(Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, 5/448, az bir tasarrufla; ayrıca bk. Der'ü Te'âruzi'l-'Akl ve'n-Nakl, 1/616)

Bu sebeple onlar, Allah Teâlâ'nın şu sözünü:

"Kitabı sana indiren O'dur. Onun bir kısmı muhkem âyetlerdir; bunlar Kitab'ın anasıdır. Diğerleri ise müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve onun te'vilini aramak için müteşâbih olanların peşine düşerler. Onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez."

(Âl-i İmrân, 7)

Sıfatlara dair âyet ve hadislere tatbik ederler.
Bu konudaki sözlerinden (bazıları) şöyledir:

Râzî, Tefsîrü'l-Kebîr'de (14/94) şöyle demiştir:

"Sonra Arş'a istivâ etti" (A'râf: 54) te'vil edilmesi gereken müteşâbihlerdendir.

Hanefî âlimlerinden Aynî, Umdetü'l-Kârî'de (8/273) şöyle demiştir:

"Allah'ın huzurunda" sözü müteşâbihlerdendir.

Süyûtî, el-İtkân'da (2/6) şöyle demiştir:
Müteşâbihten olanlar, sıfat âyetleridir.

İbnü'l-Lebbân'ın bu konuda müstakil bir tasnifi vardır. Meselâ:
"Rahmân Arş'a istivâ etti" (Tâhâ: 5)
ve
"Rabbinin vechi bâkî kalacaktır" (Rahmân: 27).

İbn Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî'de (13/432) şöyle demiştir:

"Onun vechi üzere" hakkında Kirmânî dedi ki:
"Bu hadis müteşâbihlerdendir; ya tefvîz edilir, ya da te'vil edilir!!"

Mer'î b. Yûsuf el-Kermî el-Hanbelî (ö. 1033 h.), Akâvîlü's-Sikât'ta (s. 60) şöyle demiştir:

"Bil ki müteşâbihlerden olanlar, te'vili uzak olan sıfat âyetleridir; bu sebeple te'vil edilmezler, tefsir de edilmezler..."

Ben derim ki:

Bu konudaki sözlerini takip etmek uzar; bu görüşün bâtıl oluşu ve sapıklığı gizli değildir. Zira sıfatların mânaları, Arap dilini bilen herkes için açıktır. Hakikatleri ve keyfiyetleri ise Allah Teâlâ'nın ilmindedir.Onların nezdinde bunların müteşâbih sayılmasının faydasına gelince;

İbn Teymiyye –Allah ona rahmet etsin– Der'ü't-Te'âruz'da (5/365) şöyle demiştir:

"Sıfatları ispat eden bu nasların ve benzeri haberî hususların indirilmesinin faydasının ne olduğu konusunda, nefiyci Cehmiyye'nin birçoğu şöyle der: Onlar bunları 'müşkil' ve 'müteşâbih' diye isimlendirirler. Onlara göre bunların faydası; âlimlerin, bunların gerektirdiği mânadan uzaklaştırmak için muhalif delillerle içtihat etmeleri, böylece nefislerin içtihat zahmetini tatması, aklî delillerle düşünme ve istidlale yönelmesi ve nihayetinde hakka ulaştırmasıdır..."
(Sözü burada sona erdi.)

Sözünün geri kalanı ileride gelecektir.

İbn Teymiyye –rahimehullah– Allah'ın isim ve sıfatlarının müteşâbih kapsamına sokulmasını veya onların müteşâbih olduğuna inanılmasını iki yönden geçersiz kılmıştır,
Birincisi:

Selefin tamamının bu inançtan beri oluşudur. Bilakis onlardan sahih ve nakledilmiş olan, mânaların ispatıdır. Bu sebeple Mecmû'u'l-Fetâvâ'da (13/295) şöyle demiştir:

“Ümmetin selefinden, ne Ahmed b. Hanbel’den ne de ondan başkasından, bunun bu âyetin kapsamına giren müteşâbihten sayıldığına, mânasının kimse tarafından bilinmediğinin söylendiğine ve Allah’ın isim ve sıfatlarının anlaşılmayan yabancı bir dil konumuna indirildiğine dair bir şey bilmiyorum.”

İbn Kayyim –Allah ona rahmet etsin– es-Savâ‘iku’l-Mürsele’de (1/213) şöyle demiştir:

“İnsanlar muhkem ve müteşâbih konusunda çokça ihtilaf etmişlerdir. Ancak sahabeden hiç kimsenin, müteşâbihlerin sıfat âyetleri olduğuna dair bir sözü kesinlikle bilinmemektedir. Bilakis onlardan nakledilenler bunun aksine delâlet eder. O hâlde sıfat âyetleri, onların nezdinde nasıl müteşâbih olsun ki, onlar bu âyetlerin hiçbirinde ihtilaf etmemişlerdir. Hâlbuki ahkâm âyetleri muhkemdir ve onların bir kısmında ihtilaf vuku bulmuştur. Bu ancak bazı müteahhirlerin sözüdür.”

İkincisi: Seleften bazılarının, Cehmiyye’nin delil olarak kullandığı bazı naslar hakkında kullandığı “teşâbüh” (müteşâbihlik) ifadesi, sıfatlar konusuna mahsus bir teşâbüh değildir. Bu, mânâlar arasındaki bir benzerliktir.
Bu naslarda murad edilen mânânın bilinmesi mümkündür, hatta fiilen bilinmektedir. Nefyedilen, mânânın bilgisi değil; onun te’vilinin bilgisidir.

İbn Teymiyye –rahimehullah– şöyle demiştir:
“Kur’ân’da olan şudur ki: Onun te’vilini ancak Allah bilir; bu ya müteşâbih içindir ya da –daha önce geçtiği üzere– kitabın tamamı içindir. Te’vil bilgisinin nefyedilmesi, mânâ bilgisinin nefyedilmesi değildir. Bunu kıyamet ve kıyamete dair hususlar konusunda daha önce açıkladık…

Bunu destekleyen bir husus da şudur: Kur’ân’da, iki mânaya ihtimali olan müteşâbihlerin bulunduğu sabittir. Sıfat meselelerinde de bu kabilden olanlar vardır. Bu durum, âhiret meselelerinde daha evlâdır. Zira Allah ile mahlûkat arasında benzerliği nefyetmek, cennetin va‘dedilen nimetleri ile dünya mevcudatı arasındaki benzerliği nefyetmekten daha büyüktür.Cevabın özü ise, başta sunduğumuz hususdur:
Te’vil bilgisinin nefyedilmesi, mânâ bilgisinin nefyedilmesi değildir.

Hulâsa:

Allah’ın isim ve sıfatlarının mânalarının müteşâbih olduğu yahut bizzat müteşâbih kapsamına girdiği şeklindeki bir söz, seleften hiçbir kimseden sadır olmamış bâtıl bir sözdür. Ancak bu babta, bazı kimseler için nispi ve izafî bir teşâbüh meydana gelebilir. Bu ise, ilimde derinleşmiş olanların bildiği özel bir ihkâm ile ortadan kalkar.

Bu mânaların hakikatleri ve keyfiyetlerine gelince; şüphesiz bu, Allah Teâlâ’nın bilgisini kendisine tahsis ettiği, mahiyetinin idrakini mahlûkatından gizlediği hususlardandır. Bu sebeple hiç kimsenin buna dair bilgiye ulaşmasının bir yolu yoktur.

Bkz.: Mecmû‘u’l-Fetâvâ (13/294–295), es-Savâ‘iku’l-Mürsele (s. 212), Mezhebu Ehli’t-Tefvîd (s. 312).

FASL:“ALLAH’TAN BAŞKASI ONUN TE’VÎLİNİ BİLEMEZ AYETİNDE Kİ VAKF (DURMA) MESELESİ:

Müfevvıza’nın şüphelerinden biri şudur:
Sıfat âyetlerinin, Allah Teâlâ’nın te’vilini ve mânasını yalnızca kendisine tahsis ettiği müteşâbihlerden olduğu iddiasıdır. Bu iddiada, Allah Teâlâ’nın şu sözüne dayanırlar:

“Kitabı sana indiren O’dur. Ondan bir kısmı muhkem âyetlerdir; bunlar Kitab’ın anasıdır. Diğerleri ise müteşâbihtir…”

(Âl-i İmrân: 7)

Bu iddia, “Allah’tan başkası onun te’vilini bilmez” (Âl-i İmrân: 7) buyruğunda tam vakfın zorunlu olduğu kabulü üzerine bina edilmiştir.
Sıfat âyetlerinin müteşâbih olduğu görüşünden, sıfat naslarının tefvîz edilmesi ve mânalarının bilinmez olduğu sonucu doğmuştur.
Oysa bir önceki fasılta, ilk öncülün bâtıllığı açıklanmıştı:

Yani sıfat naslarının müteşâbihten olduğu iddiasının, sonradan ortaya çıkmış bir söz olduğu ve seleften hiçbir kimsenin bunu söylemediği ortaya konmuştu.

Buna göre; ikinci öncül —yani sıfat naslarının mânasının yalnızca Allah Teâlâ tarafından bilindiği iddiası— bâtıl ve reddedilmiş bir sözdür. Zira selefin, sıfat naslarını tefsir eden sözleri sayılmayacak kadar çoktur. Nitekim daha önce bunlardan bir kısmı derlenerek zikredilmiştir.

İbn Teymiyye رحمه الله el-Hamaviyye’de (s. 290), ehlü’t-tec’hîl hakkında konuşurken —ki bununla ehl-i tefvîzi kastetmektedir— şöyle demiştir:

“Onlar, sünnete nispet edilen ve selefe tâbi olduklarını iddia eden kimselerden birçoğudur ki şöyle derler:

‘Resûlullah ﷺ, kendisine Allah’ın indirdiği sıfat ayetlerinin mânalarını bilmiyordu bunlar, Allah Teâlâ’nın şu sözüne tâbi olduklarını zannederler:“Onun te’vilini Allah’tan başkası bilmez.”Zira selefin çoğu, “Onun te’vilini Allah’tan başkası bilmez” ibaresinde vakıf yapmıştır. Bu vakıf sahih bir vakıftır. Ancak onlar, kelâmın mânası ve tefsiri ile Allah Teâlâ’nın bilgisine has kılınmış olan te’vil arasını ayırt edememişlerdir. Allah Teâlâ’nın kelâmında geçen “te’vil” ile, müteahhirlerin ıstılahındaki te’vili aynı zannetmişler ve bu hususta yanılmışlardır.

Zira “te’vil” lafzı üç mânada kullanılır,
Birincisi:

Müteahhirlerin çoğunun ıstılahında te’vil; lafzı, beraberinde bulunan bir delil sebebiyle, tercih edilen (râcih) ihtimalden tercih edilmeyen (mercûh) ihtimale çevirmektir. Buna göre, lafzın zâhir delâletine uygun olan mânası, bu kimselerin ıstılahında te’vil sayılmaz.

Bunlar, Allah Teâlâ'nın "te'vil" lafzıyla bunu kastettiğini, nasların, delâletine muhalif bir te'vili bulunduğunu, bunun da yalnızca Allah tarafından bilindiğini ve te'vil edenlerce bilinmediğini zannetmişlerdir.

Sonra bunların birçoğu şöyle der:

"Zâhiri üzere hamledilir ; zâhiri muraddır."
Bununla birlikte: "Bu mânada bir te'vili vardır; onu Allah'tan başkası bilmez" derler.
Bu ise, sünnete nispet edilen kimselerin birçoğunun düştüğü açık bir çelişkidir!

İkincisi:

Te'vil; kelâmın tefsiridir. İster zâhirine uygun olsun, ister uygun olmasın. Bu, müfessirlerin çoğunun ve başkalarının ıstılahındaki te'vildir.
Bu tür te'vili, ilimde derinleşmiş olanlar bilir. Bu da, seleften bazılarının: "Onun te'vilini Allah ve ilimde derinleşmiş olanlar bilir"
şeklinde vakıf yaptıklarına uygundur. Bu görüş; İbn Abbâs رضي الله عنه, Mücâhid رحمه الله, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr رحمه الله, Muhammed b. İshâk رحمه الله, İbn Kuteybe رحمه الله ve başkalarından nakledilmiştir.
Her iki görüş de, itibar edilen farklı açılardan haktır; bunu başka bir yerde tafsilatlı olarak açıklamıştık. Bu sebeple İbn Abbâs رضي الله عنه'dan her iki görüş de nakledilmiştir ve ikisi de haktır.

Üçüncüsü:

Te'vil; kelâmın dönüp vardığı hakikat demektir; zâhirine uygun olsa bile. Meselâ Allah Teâlâ'nın cennette haber verdiği yeme ve içmenin, elbise, nikâh, kıyametin kopması ve benzeri hususlar da böyledir: Bunların te'vili, zihinlerde tasavvur edilen ve dille ifade edilen mânalar değil; bizzat mevcut olan hakikatlerin kendisidir. İşte bu, Kur'ân dilindeki te'vildir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlar, onun te'vilinden başkasını mı bekliyorlar? Onun te'vili geldiği gün, onu daha önce unutmuş olanlar şöyle diyecekler: 'Rabbimizin elçileri gerçekten hakkı getirmişti.'" (A'râf: 53)

İşte bu te'vil, Allah'tan başkasının bilmediği te'vildir. Sıfatların te'vili ise, Allah Teâlâ'nın bilgisini yalnızca kendisine tahsis ettiği hakikattir. Bu, selefin —İmam Mâlik رحمه الله ve başkalarının— şu sözünde ifade edilen bilinmeyen keyfiyettir:

"İstivâ mâlumdur, keyfiyeti meçhuldür."
Dolayısıyla istivâ mâlumdur; mânası bilinir, tefsir edilir ve başka bir dile tercüme edilebilir. Bu, ilimde derinleşmiş olanların bildiği te'vildendir.

Ancak o istivânın nasıl olduğu, yalnızca Allah Teâlâ'nın bildiği te'vildir.

İbn Abbâs رضي الله عنه'ndan, Abdürrezzâk رحمه الله ve başkalarının onun tefsirinde rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir:

“Kur’ân’ın tefsiri dört vecih üzeredir:

– Arapların kendi dillerinden bildiği bir tefsir,

– Kimsenin bilmemesi mazur görülmeyen bir tefsir,

– Âlimlerin bildiği bir tefsir,

– Yalnızca Allah’ın bildiği bir tefsir.
Kim onun bilgisini iddia ederse, yalancıdır.”

Bu, Allah Teâlâ’nın şu sözü gibidir:

“Hiçbir nefis, yaptıklarına karşılık kendileri için gözler aydınlığı olarak nelerin gizlendiğini bilmez.” (Secde: 17)

Aynı şekilde kıyametin vaktinin bilgisi ve benzeri hususlar da, yalnızca Allah Teâlâ’nın bildiği te’vildendir. Bununla birlikte, kendisiyle muhatap kılındığımız sözlerin mânalarını anlarız ve kelâmın bize anlatılmak istenen yönünü idrak ederiz. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Kur’ân’ı düşünmüyorlar mı, yoksa kalplerinin üzerinde kilitler mi var?”

(Muhammed: 24)

Yani Allah Teâlâ, Kur’ân’ın bir kısmının değil, tamamının tedebbür edilmesini emretmiştir.

Bkz.: Beyânu Telbîsi’l-Cehmiyye (8/277), es-Savâ‘iku’l-Mürsele (3/921).

Eş‘arîlerin müteahhirlerinden ve başkalarından birçoğu, sıfat naslarının mânalarının tefvîz edildiği iddiasını, faziletli üç asrın selefine nispet etmiştir.

Hatta meşhur ve fasit sözlerini söylemişlerdir:

“Selefin mezhebi daha selâmetlidir; halefin mezhebi ise daha ilimli ve daha hikmetlidir!”

Bu sözün muhtevası şudur:

Önceki ilk nesilleri cahil saymak, onları akılsızlıkla itham etmek ve onların, ilimde derinleşmemiş, Allah’ı bilmenin hakikatlerinde ilerlememiş, ilâhî ilmin inceliklerine vâkıf olamamış, avamdan sâlih kimseler mesabesinde ümmi bir topluluk olduklarına inanmak. Buna karşılık, faziletli halefin bütün bunlarda üstünlüğü ele geçirdiği iddia edilmiştir.

Bkz.: İbn Teymiyye رحمه الله, Mecmû‘u’l-Fetâvâ (9/5–12).

Bu fasit söz hakkında ileride ayrıca konuşulacaktır.

-**KİTABIN SONU- MÜELLİFİN SÖZLERİ BURADA BİTTİ.**

SON SÖZ:

Allah bu ameli kendi rızasına has kılsın rabbim Ümmeti Muhammed'i ilk seleflerine ittibâ etmeleri hususunda hidayete eriştirsin.

"Subhâneka'llâhumme ve bihamdik ve eşhedu en lâ ilâhe illâ ente estağfiruke ve etûbu ileyk"

"Allah'ım! Seni tenzih ederim ve hamd sana aittir. Şehadet ederim ki senden başka ilah yoktur. Senden bağışlanma diler ve sana yönelerek tevbe ederim."

(Taberani 10/164, el-Elbânî Sahîhu'l-Câmi (4487)